

Iji Akara Ndị Metụtara Aka Zie Ozi N'igbo

nke

Jideofor Euphemia Chinazọ
School of Postgraduate Studies
Nnamdi Azikiwe University Awka
+2347033935784

Umiedemede

Akara ndị metụtara aka bụ ozi ndị ahụ niile mkpisi, obu, ogwe na ikpere aka na-ezi mgbe a na-akpa ụbụbọ. Ihe nwa nchọcha bu n'obi bụ ichọputa mputara aka o bula na imata ozi akara aka ndi ahụ na-ezi kpom kwem na mmekorita izugbe. Ozo bu imata uru ozi aka na-ezibara n'omenaala Igbo. Ihe kpalitere mmuo nwa nchọcha ide n'isiokwu a bu na ufodu mmadu edeele maka akara ezimozi metutara ihu n'omenaala Igbo, mana e debeghi otutu ihe banyere mputara na ozi aka na-ezi na nzikorita ozi karisja n'omenaala Igbo, bu nke e dere n'asusu Igbo kpomkwem. Atutu a gbasoro mee nchọcha a bu atutu nke akara. A gbasoro usoro sovee. Ndi e ji mee nchọcha a bu umu nwoke na umu nwaanyi ndi Igbo di iche iche bi n'Onicha. Mgbe e mechara nchọcha a, a chotutara na akara metutara aka bu ozi niile mkpisi aka, obu na ogwe aka na-ezi. O metutakwara ozi aka na akuku ahụ ndi ozo so ezi. A chotutakwara na aka nwere otutu mputara na ozi nke o na-ezi. Edemede a were na-atuzi aro ka ndi nchọcha lebaa anya ma chotutakwuo akara ndi ozo metutara aka, ya na akara ezimozi ndi ozo, ka umu akwukwo mara ha n'oge ka a ghara iji ha refuo ha.

Mkpolite

Akara ezimozi o bula gbadoro ukwu n'asusu. Mmadu chemie echiche ime etu uwa kaara idi ma a si na asusu adighi. Onye ahụ ga-achoputa na ndu mmadu tumadi ka o siri gbasata mmekorita mmadu na ibe ya kaara ihia nnukwute ahụ. Nke a bu maka na usoro asusu ka mmadu na ibe ya ji amata ihe ha bu n'uche. Ya kpata asusu ji di oke mkpa na ndu mmadu. Crystal (1997) kowara na o nweghi ihe o bula mmadu nwere ike ime ma e wezuga enyemaka asusu. Asusu di ka Ngoesi (1993) siri kowaa bu iji mkpuru okwu nwegasiri nghota, ndi e nwere ike isu asu, dee ede ma o bu guo agu, mee ka a mata ebumnobi mmadu. Anagbogu, Mbah na Eme (2010) kowara na asusu bu uzọ mmadu weputara e si na-ezikorị ozi n'udi echiche, mmetu aka, inwe mmasi na mmetuta obi site n'okwu onu ma o bu ederede.

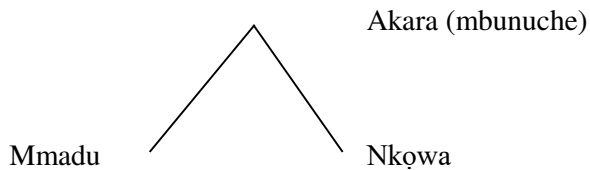
Ndi mmadu na-eche na asusu bu naani ekwurunonu na ederede. Nke a bu ichefu oru di oke mkpa ekwughekwa naaru n'ezimozi. Ima atu, Hall (1976) chikotara na mgbe mmadu abuo na-akpa nkata, na o bu naani pasenti iri ato na ise (35%) bu ndi si n'onu aputa ebe pasenti iri isii na ise (65%) buzi ndi si n'ekwughekwa aputa, nke na-aputa ihe site na ka ha si ekwu okwu, emeghari onwe ha, atu aka, na ka ha si edowesi ihu oge ahụ. Amumamu mmeghari ahụ na nke oghere di n'etiti mmadu abuo oge ha na-akpa nkata bu ngalaba di oke mkpa n'ezimozi ekwughekwa. Ndi mmadu imata mkpa ha di abughi ihe ohu, n'ihia na ndi na-eche ihe odide na ndi ji emereme nkwo mere akaoru jibu ha rii ezi ozi. Mana, n'ebe otutu mmadu no, o ka bu ihe ohu ichoputa na asusu gafere okwukwu n'onu. A chotutabeghi n'ozuzu oke mkpa omumu maka mmeghari na oghere di n'etiti mmadu abuo na mmekorita o bula di n'etiti ha.

Otu o sila di, e wepu ezimozi nke okwu na odide, a na-ejikwa ezimozi ekwughekwa eziputa echiche na ebumnobi. Ekwughekwa bu ozi niile e nwetara na nzikorita ozi ma e wepu okwu. Akara ekwughekwa abughi ihe ohu ebe amumamu lingwistik di kama ikowa mputara ya malitere mgbe etebeghi aka. Ekwughekwa bu ezimozi mbu e nwere n'ua tupu nke ekwumekwu na ederede aputa. O bu uzọ ezimozi mbu n'ihia na mgbe a mputara nwa, ezimozi mbu a ga-enweta bu ibe akwa. A maara na ibe akwa bu akara ezimozi nke mputara ya bu enweghi onu. Nwata bido inu ara, ebe izizi anya ya ga-aga bu n'ihu nne ya. Akara ekwughekwa kachasi nke anya, bu enyo e ji ahụ uche obi mmadu. Pease (2004) kwuru na ichoputa akparamaagwa mmadu na echiche obi ya site n'omume o mere bu udi ezimozi dibu n'etiti mmadu na ibe ya

tupu nke asụsụ amalite. Mgbado ụkwụ nchọcha a, bụ ịchọputa akara dị iche iche metụtara ozi aka na-ezi na ịmata uru akara ezimozi ndị a bara n'omenaala Igbo. Akara ndị metụtara aka bụ asụsụ nke e deghi ede, a sughị asụ mana o nwere mputara n'ọdụ mmewere ha.

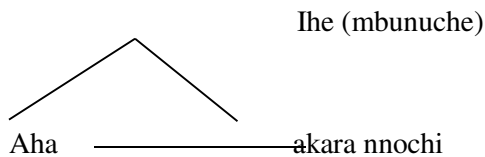
Atụtụ Nchọcha

E ji atụtụ akara mee nchọcha a. O bụ Pierce guzobere atụtụ akara n'afọ 1839. O kọwara akara dị ka ihe o bula e kpebiri maka ihe, bụ nke a kporo ihe mmetụ aka ma kwekorita ihe o putara site n'echiche mmadụ nyere ya. O kwuru na amụmamụ atụtụ akara nwere mpaghara atọ jikoro onwe ha onụ: akara – ihe nhurụ anya – nkowa. Akara bụ mbunuche, nhurụ anya bụ ihe a na-elere anya nye nkowa, ebe nkowa bụ ọsịsa e nwetara. N'orụ a, akara bụ mbunuche, mmadụ bụ nhurụ anya, ọsịsa e nwetara. Site n'akara ahụ/asụsụ ahụ bụ nkowa. A ga-eji eserese a nwere akụkụ atọ gosi ya nke oma:

Atụtụ akara atọ a dị ka Pierce siri kwuo, e nweghi nke a gaewepu ghara ibe ya. Ha atọ dị oke mkpa ma na-arukokwa oru. A gbasoro atụtụ a n'ihu na nchọcha a metụtara akara (mbunuche), nhurunanya (mmadụ) na nkowa (ọsịsa) ihe e gosiri.

Saussure (1857-1913) bụ nna lingwistik agba ọhụrụ, kọwara akara dị ka ihe metụtara onwe, ya bụ na echiche e nyere akara bụ ka onye siri nghota ya. O kwuru na o nweghi mmekorita dị oke mkpa dị n'etiti akara na echiche. Akara nwere echiche n'anya otu onye, nwere ike o gaghi enwe echiche n'anya onye ozo. E gosikwa nke a site n'eserese a:

Mmekorita dị n'etiti akara na ihe bụ nke e gosiputara n'eserese a nwere akụkụ atọ. Morris (1901-1979) kọwara na ntọala omumụ akara kere amumamụ akara ụzọ atọ: usoro okwu, echiche na akara. Echiche na-amụ mmekorita dị n'etiti akara na ihe, ebe amumamụ akara na-amụ maka mmekorita dị n'etiti usoro akara na ndi mmadụ na-eji ya ezi ozi. Plato na Aristotle kwuru maka mmekorita dị n'etiti akara n'ụwa. Eco (1976) kwuru na akara metụtara ndi nwere ezi akọ na uche ma o bụ ụbụrụ isi. Danesi (1994) na-ekwu na ndi na-amụ maka akara kwesiri ibu ụzọ mụta ihe gbasara akara tupu e jiri ya zikoritawa ozi.

Usoro nchọcha

Usoro a gbasoro mee nchọcha a bụ Sovee nkowa. Nworgu (1991) kwuru na sovee nkowa bụ ịchọputa ihe di adi kowaa ya ma nye ya echiche n'uzo kwesiri. O bụ ya ka e ji nyochaa ozi aka na-ezi nke oma n'orụ a ma weputa echiche ha n'Igbo. Nchọcha a bụ n'ala Igbo, mana o gbadoro ụkwụ na Steeti Anambara, nke so na Isti Naija di ka Nwaozuzu (2008: 24) si chikoba ya. Ndi e ji mee nchọcha a bụ mmadụ anọ, bụ umu amaala Igbo si na Steeti Anambara mana ha bi n'Onicha. Ndi nwoke di abuo ebe ndi nwaanyi di abuo. O bụ mmadụ anọ ndi a ka a gbara ajuju onu ma nweta ọsịsa e ji nyochaa oru a. Ihe bụ isi ngwa nchọcha a bụ ajuju onu a gbara ndi mmadụ. Akoro ngwa e ji mee nchọcha a bụ igwe foto ogbara ọhuru. E sere ha foto ndi a ka e dozisiri ha nke oma. Nke a bụ maka na mmadụ agaghị aghotacha mputara ya site n'ile foto ndi ahụ anya nkiti.

Mputara na ozi akara metutara aka n'Igbo

Nchocha a gbadoro ukwu na mputara na ozi akara metutara aka na nzikorita n'Igbo. Akara ndi a bu akara metutara mkpuru aka, obu aka, ikpere aka, njikwo aka, ogwe na isi aka. A ga-eji atutu akara nke Pierce nyocha ngwa oru a. Atutu a gbadoro ukwu na akara, onye a na-akowa mputara aka ya nakwa ozi ndi ha na-ezi. Lee mputara na ozi di iche iche aka na-ezi n'otu n'otu:

Ozi Aka na-ezi Naanji Ya

Aka bu akuku ahụ na-emeghari emeghari. Maka ya, o nwere otutu ozi aka na-ezi n'onwe ya. N'ebe a, e weputara ma turie ozi niile ndi ahụ. Ozi ndi ahụ aka na-ezi n'onwe ya na foto kowara ha gunyere:

Ikwe n'aka

Fot. 1.

Madueke
nnabata
mmadu

(2019) kowara na ikwe n'aka gosiri ekele. O so n'usoro mmadu karisia, onye obia. O bu ihu aka ka e ji ekwe n'aka, di ka o di na foto di n'elu. Otutu usa e nwetara n'ajuju nchocha kwadoro na a na-ekwe onye mere nke oma n'aka. O buru na mmadu mere nke oma n'ule akwukwo ma o bu n'ihe egwuregwu ndi ozo, a na-ekwe ya n'aka iji kelee ya. Onye ozo a na-ekwe n'aka bu onye jere luta nwaanyi maka na iluta nwaanyi adighi mfe. A na-ekwekwa onye jere ozi nke oma n'aka. Etu ahụ ka o di onye ruru oru a si ya ruo, a na-ekwekwa ya n'aka. Onye nochitere anya ndi mmadu kwuo okwu n'oha ma kwuo nke oma, a na-ekwe ya n'aka. Aka a na-ekwe ya bu na o kwuru ihe bu obi ndi mmadu. Mmadu mekwaanụ ogo dara uda, a nu ya, a naekwebe onye ahụ n'aka iji kelee ya na mma o mere. Ozi a chikotara udi ikwe n'aka a na-ezi gunyere: nnoo, I meka, i gboro ihe ewu na-ata, I nwere ije.

Ijimate aka

Fot.2

E wepu iji ihu aka
ijimate mmadu
Oko, di n'ime
gbaburu ajuju
E kwuru
ndi a bu iji

nwoke na-ekwekari n'aka. E kwe nwaanyi n'aka, o hulata ma were aka abuo ya kwe iji gosi nrube isi na nkwanye ugwu. E ji ikwe n'aka umu nwoke atunyere ibi oma, karisia, n'ebe ndi nwaanyi no maka na ha na ya gbara akwukwo.

kwe n'aka, e nwekwara udi ekwem n'aka ndi ozo, di ka, aka n'ebe a na-agba mgbaka. A na-ahu udi a, na mpaghara okpuru ochichi Aguata, na Steeti Anambara. Madueke, a onu kwuru, na ndi be ha sikari etu ahụ ekwe n'aka.

na e nwekwara ikọ okọ n'ihu aka na mgbari aka. Ma abuo gwusara mmadu egwu. Na nchikota, e kwuru na o bu umu

Ufodu ozi ikwe n'aka ndi a na-ezigasi di ka e kwekoritara gunyere: 'Imeka, i bu odogwu', 'I jere ozi a nke oma', 'i kwuka, i gboro ihe ewu na-ata', 'Onye nke gi mekwaara gi', 'i gbaliri, i bu odogwu, nnoo', 'I maara bia, anyi na gi kwu', 'A huru na i bjara'.

Ina ihu aka

Fot. 3

A bịa n'ina aka, a chọputara na ọ dị ụzọ abụọ. Ina aka nke ihu aka na nke azụ aka. Ina ihu aka bụ mmadụ iwere ihu aka ya mapado n'ihu aka onye ọzọ etu ahụ ọ dị na foto dị n'elu. Ụfọdụ ndị a gbarala ajuju, nke Madueke (2019) so na ha, kwuru na a na-anakarị aka iji gosi obi uto mmadụ nwere. A dighị ana onye mere ihe ọjọọ aka. A na-ana otu aka ma naanakwa obi aka abụọ. Mmadụ kwuo okwu ma ọ bụ mee omume dabara adaba, a naa ya aka. Ndị ji ụdị ina aka a mere nri bụ ndị nne nwaanyị. Ọ bụ ụzọ ha si egosi obi uto ha n'ihe dị mma e mere.

Ina abụọ
Fot.4

A kọwara na na nke ahụ i ka inwe mbuli tūrụ anyị na ọ ina ihu aka ndị a na-ezi gunyere: 'Daalụ', 'Imeka', 'Imee odogwu', 'Mmadụ ka ị bụ', 'I chizuru

echizu', 'Ị lụọ ọgwụ ka nwoke'.

nnukwute ihe ọhụ meere mmadụ, ọtụtụ mgbe, a na-asị, abughị nke ina otu aka, kama aka abụọ. Ima atụ, ihe dị elu, ichi echichi, inweta mmeri, mmadụ ime ihe ọha ga-emere ha, a naa ya aka abụọ. Ụfọdụ ozi a chikọtara

Ina Azụ Aka
Fot.5

N'aka nke ọzọ, ina azụ aka bụkarị ndị okenye na ụmụ nwoke chiri echichi na-ana ya. Ndị nọ n'òtù dị ahaa dị ka klọbụ, otu ọgbọ, otu ụmụna dg, na-anakwa ya. Ya bụ na ọ bụ ụmụ nwoke na-ejikewe akara a ekele ibe ha. Etu ina azụ aka ụmụ nwoke si atọ ha, ka ina ihu aka ụmụ nwaanyị si atọkwa ha.

Ezinandọ (2019) kọwara na a na-akpọ ya, 'ina atọ', ya mere o ji adị atọ n'ọhụ ọgụ mgbe a na-ana ya. Ina atọ na okwu naesowe maka a na-ana, a na-etu aha dị iche iche. Ụfọdụ ozi ina azụ aka na-ezi bụga: 'Dike ndikerere', 'Omechalụ otu ụbọchị', 'Onwa na-eti eti', 'Ọkaa omee nke mbụ', 'Onye e ji eme ọhụ'.

Igba ụrịom

Fot.6

Nke a putara iwekọta mkpuru aka nke mbụ na nke atọ ọhụ wee gbapụ. A chọputara na ozi ọ na-ezi bụ, na mmadụ amabughị ihe merenụ a gwara ya. Mgbe ihe ike, ntụmadị, egwu, arụ, oke ihe ọjọọ dg, mere, a na-agbapụ ụrịom, iji gosi na ihe ahụ ajọka. Mgbe ụfọdụ a na-agbapụ ya a na-anyaghari aka mana nke ahụ bụ igba ya ugboro ugboro. Ụfọdụ ozi e kwuru igba ụrịom na-ezi gunyere: 'Tufiakwa', 'Arụ', 'Na gini mere?', 'Ọ bụ ka m si jee', 'Ọ bụrụ ọgwụ, ọ gaghi ere'.

Mfufe aka n'isi gbapu

Fot.7

Nke a na-egosi mgbachapu

ya agbachapu ajo ihe mmadu achoghi ka o biara ya. Ufodu ozi o na-ezikwa bu 'ya sowekwa gi, ihe m amaghi agaghi ama m, ubiam gbafuo ka ukpaka, nke onye metara, o buru'.

uchu. Otutu ajuju nchocha kwadoro na a na-eji

Ibido ihu aka abuo n'isi

Fot.8

O na-egosi oke ihe ojojo ufodu o na-ezi gunyere: 'Efuo m oo' dg.

ime mmadu nke mputara ya na-amaja mmadu. Ozi 'Mgbakasi ah', 'The ariri', 'Ihe igbubiga mgbu oke',

Nchiko Aka n'Obi

O na-egosi obi adighi mma, ya na ihe adighi aga nke oma. O putara ihe ojojo ime mmadu.

Mgbe a na-agba ya ajuju ka Ezinado (2019) kowara na e jikwa mgbako aka n'obi achu oyi mgbe ufodu. O bu umu nwaanyi na-etinyekari ya n'ahu. Ozi ufodu o na-ezikari bu: 'Aru emee', 'A ga-esi anaa kwu nwaanyi ukwu wara', 'Ihe ike emee' dg.

Itu aka

Fot.10

Otutu ajuju aka iji gosi

ma o bu uzọ, ihe o chefuru echefu ma o bu ihe o na-achọ. E ji itu aka agu onu, mgbe a choro imata ole ihe di. N'ebe a, mkpuru aka ga na-atudo ihe o na-agu n'otu n'otu. Ozi a chikotara akara itu aka na-eziwe naabu: 'O bu nke a?', 'Lee ihe ina-achọ', 'O kwa gi, m mesia gi', 'E si be gi eje be onye', 'Gaa kuo isi n'okwute'.

a gbara gosiri na e nwere otutu ihe itu aka naegosi, di ka itu ihe. Aka a na-atu ebe a, bu iji gosi mmadu ebe o na-achọ osiiso,

Ikò aka

Fot.11

Iko aka ha onu. ndoro

na-ezi bukarị: 'O ga-atọ be gi?', 'M ga-agba gi igbe', 'I ga-ebu okpu la', 'I ga-arụ ukwu n'ala a', 'O ga-adị ka o di nwa Okoafọ'.

bu mmadu abuo iweputa mkpuru aka nke obere abuo, kokota Otutu ajuju a gbara kowara na, o na-abu mgbe a na-adọ ndoro ka a na-eko aka. Otutu ihe na-eweta iko aka. Ozi ufodu iko aka

bụ mgbe Onye isi ala, Senetọ, Gọvanọ, nwunye ya dg, gara njem nleta n’otu obodo. A na-nwekwa ụdị ife aka a mgbe a na-asị onye na-ala ala, jee nke oma. Ozi ụfọdụ ife aka ekele na-ezi gụnyere: ‘Igbo kwenụ..., Ndi be anyị mma mma nụ ooo..., Igbo ekele m unu, Ndi Igbo, ọ ga-adịrị unu na mma ooo

Okoye (2019) na ụfọdụ ndị a gbarala ajuju, kọwara na a naekele kwa onye n'eme njem na onye na-aga ahịa ụdị ekele a. A na-achiliri ya aka, isi ya jee nke ọma. Ụfọdụ ozi e kwuru na ụdị ekele a na-ezi bụga: ‘ Gaa nke ọma’, ‘ Laa gboo’, ‘Ije nke ọma’, ‘Ahịa gi gbakwaa oku’, ‘ ‘Lọta ngwa ngwa’.

ufodu ndi a gbarala ajuju, kowara na a naekele kwa onye na-
na-achiliri ya aka, isi ya jee nke oma. Ufodu ozi e kwuru na
a gboo', 'Ije nke oma', 'Ahia gi gbakwaa oku', ' 'Lota ngwa

dị iche bụ na iko aka na-abụ mba na ọgụ. Ozi ụfọdụ ikurū n'aka na-ezi n'aka
gi', 'O gaalota ta a', 'M ga-agafe gi n'ule a', 'Ify ga-emegwalu gi ya'.

A young boy with short dark hair, wearing a red t-shirt, is shown from the chest up, brushing his teeth with a toothbrush. He is looking slightly upwards and to the right. The background is a bright, outdoor setting with some buildings and a paved area.

A chọputara na a bja n'ụdị akara a, onye na-anụ iyi na-emetu mkpisi aka na-esote nke nnukwu n'aja, detu n'ire, wee welie aka ahụ elu. Okoye (2019) gbakwunyekwara na mgbe o bula o mere ya, o doo ewu na okuko anya na onye ahụ na-ekwu ezi okwu. A na-ekwenyezi ihe niile e kwuru. E kwuru na a naaka ekwenye onye nwuru iyi di ka onye na-ekwu ezi okwu karja onye na-ekwu n'onu nkiti. Na nchikota, e kwenyere na akara a na-eziputa ufodu ihe ndi a: 'O bu onye ezi okwu' 'ihe niile o kwuru ka a ga-ekwenye', 'Nkwa o kwere bu ezi okwu', 'ihe o na-azo bu nke ya'.

A choputara n'otutu ajuju (2019) so na ha, na o di n'ime ozi ndi ahụ ka ha ise karịa na-ezi. Ufodu ozi n'onu ogu', 'A chile ha is mmadu', 'Ha ka e jikwaazi

a gbara ndi mmadu, nke Ezinando na Okoye
otutu ozi e ji mkpuru aka ise ezi. Ufodu
socha ezi, ufodu kwanu ka otu, abuo ma o bu
mkpisi aka ise gunyere: ‘Q na-egosi ‘ise’
o na-eme di mma/adighi mma’, ‘E ji ha agozi
nu, o gosi ‘bia’ na ‘jide’ ya’, ‘E fepu azu aka

n'ikuku, ozi ha aburu, 'puo', 'E fepu mkpuru aka ise ma o bu ha iri n'ikuku, ozi ha buru 'chaa n'uzo', 'megheepu uzo', 'wepu ihe a', 'achoghi m ihe a' dg. 'E wechaa mkpuru aka ise n'akuku, ozi o na-ezi bu 'zoo onwe gi', 'gbakpuo ebe a', 'E jiri nwayoo na-eke ya n'ikuku, tugoba isi, ozi o na-ezi bu 'ndo', 'ka o di', 'A pikoo mkpuru aka ise apikoo, ozi ya aburu 'isu okpo', 'A pikoo mkpuru aka ise, weputa mkpuru aka nke abuo eweputa, ozi ya na-abu 'gbapu oso', 'gbakaria nkita usa n'oso'.

Ikuko mkpuru aka abuo

Fot.17

A
ha bu na
a na-
'Obere' 'Ntokoro' 'Mpe mpe'.

choputara na a kuko mkpuru aka abuo bu uzo, ka ha di okirikiri, ozi ihe a na-ekwu maka ya di 'obere'. Ngosi di etu a bu ka a mara ka ihe ekwu maka ya hadobere. Ozi ufodu nkuko aka na-ezi buga: 'Nti nti'

Ichili aka
Fot.18

Okoye na Maduke
O nwere nchili aka a
n'oru. O di ha ka a ga-asị na o nwere ihe/onye a na-acho ma o bu na o nwere ndi a na-enyo enyo, ha si onye o bu na-aga n'uzo chilie aka, ka o doo ha anya na e jighi ihe o bu na n'akpa. Ozi ufodu ndi nchili aka a na-ezi n'obi onye na-achili ya gunyere: 'Aka m di ocha', 'Ekwere m ekwe', 'E jighi m egbe', 'E jigh m mma', 'Abughi m onye iro unu'.

(2019) kowara na e nwere ndi nchili aka di ichie ichie. na-achiliri ndi ami na ndi uwe ojii mgbe ufodu ha no

Nchili aka ntumadi

fot.19

Ajuju onu a gbara Okoye (2019) na otutu ndi nke ederede kwadoro na, e nwere nchili aka bu nke 'ntumadi'. Mgbe ihe mmadu eyibeghi n'uche bira n'uzo, ufodu na-achilie aka ha abuo elu. Ndi ozo asaa aka n'ihu ha, igosi na o bu ihe ndaputa daputaara ha. Ima atu, mgbe e boro mmadu ebubo, onye ahụ mgbe ufodu na-achili aka elu na ntumadu iji gosi na ihe a naekwu gbara ya ghari. Otu ahụ ka o dikwa onye a furu ihe ya n'ike, onye a gbara ama gbagide, dg. Oziufodu ndi isa aka a na-ezi gunyere: 'Lekwanu mu oo', 'O bu ka m si jee?', 'Onye ekotaghi, ogodu ya ekotara ya', 'Afusie m anya', 'Hei', 'Ewoo'.

Ozi Aka si n'Akuku Ahu Ndi Ozo Ezi

Ihia Aka n'Afo

Fot.20

E ji akara a mara ndi Anambara di ka ndi a gbaguro ajuju onu si kwu. O na-abu mmadu iji mkpuru aka ise na-afio n'afio ya. Ihia aka n'afio ahụ nwere otutu ozi o na-ezi. Ozi ufodu a chikotara ihia aka n'afio na-ezi gunyere: 'Aguu na-agu m', 'Afio koro m', 'Erijuo m afio', 'Ebu m ite afio', 'Adila m ime.

Iji aka boio Ike

Fot.21

Ibo ike bu ijide aka mmadu na-akio onu. na umu aka na-ajuju onu kwuru, na o bu uzo e si akpari mmadu mgbe a na-akio onu, okwu wee sie ike. Ozi ufodu a chikotara ibo ike na-ezi gunyere: 'Onye iro m', 'Bia rachara okpu m', 'Onye ihe m naewe, ya webe', 'Osukosu nwa mkpi sugbue gi', 'Onye uwa ahuhu, ya wegbuo gi'.

abuo na pokiri ike/azu ike wee bokeere onye nke ozo ya na Otutu ajuju ederede a gbara kowara, na o bu umu nwaanyi abokari ike. N'igbakwunyekwu ihe, Okoye (2019) a gbara

Iji otu mkpuru aka mechie onu

Fot.22

Maduka na Okoye (2019) a aka ezi ozi imechi onu na nke ka e kwue ihe o bu. Ima atu, bu ka o kwue ihe zoro ezo, onye no ya nso wee kwuba otu mkpuru aka oto n'ihu onu ya, ihe o na-ezi onu bu anwala anwa kwue pim. Ozi iji mkpisi aka mechie onu na-ezi n'anya onu gunyere: 'Mechie onu', 'E kwula pim', 'E kwula ihe o bu', 'Ka m nu olu gi', 'I nwaa anwaa mee pim, m mee gi ihe'.

gbara ajuju onu, kowara na a naeji otu mkpuru a. A na-etinye otu mkpuru aka mgbe a choghi o buru na o nwere ama nwata choro igba ma o

Iji mkpuru aka abuo pichie onu

Fot.23

N'aka nke ozo kwa, ndi a gbara ajuju di n'elu, kwukwara na, a na-eji nnukwu mkpuru aka na nke na-esote ya apichi onu mgbe a choro ka onye na-ekwu oke okwu kwusi. Ya bu na e ji mkpuru aka abuo apichi onu iji kwusi oke ekwurekwu. Ima atu, di nwere ike ipichi nwunye ya na-ekwu oke ekwurekwu onu. Nne nwere ike ipichite nwa ya na-agba ire kpara kpara onu. Onye toro mmadu nwere ike ipichi ya onu maka oke okwu ma o bu n'ihu nkari. Ihe nke a na-egosi bu 'o buru na onu gi ekweghi gi emechite, ka m mechiere gi ya'.

A na-ahukari mpichi onu n'onodu iwe. O na-abu ma a na-aba mba ma o bu na alu ogu ka e ji apichikari onu. E kwuru na ihe putara ihe di iche na mmechi onu di n'elu na mpichi onu a, bu na, a na-anokari na ngwuri egwu wee na-asu ka e mechie onu. A na-emekari ya n'egwu na amu Mana mpichi onu na-abu ogu na mgba. O na-abukari na tigbuo, zogbuo. Ozi ufodu mpichi onu na-ezi onye a na-apichi ya gunyere: 'Pichite onu gi a', 'Ka onu gi pichie', 'Ebe onu a ekweghi mmechi ka m mechiere gi ya', 'Onye ekwurekwu, i kwukaria', 'Onu gi a ga-emechiri emechi' 'A ga-ebelata onu gi a'.

Imechi aka n'anya

Fot.24

Mmechi aka n'anya n'ike. O bu akara ntumadi, ka onye ahụ

bu iji mkpuru aka ise ma o bu iri biachie anya mmadu metutara aka, anya na ihu niile. A na-emekari ya na ghara ima onye mechiri ya anya ahụ. Mmechi anya bu

akara e ji ezi ozi na-enye nnukwu obi uto. O di etu ahụ n'ihl na mmepe anya ahụ na mkpari amụ, ekele na ndi ozo na-esowe. Ozi ufodu ndi a chikotara udi akara a na-ezi onye mechiri anya na onye e mechiri anya ya gunyere: 'I ma m?', 'Kedu aha m?', 'I huru m?', 'Onye ka m bu?', 'Onye mechiri gi anya?'

Iji obi aka kpuchie onu

Fot.25

gbara kwuru, na akara a egwu na ika anya. Ozi ufodu a chikotara iji obi aka pachite onu na-ezi ebe onye na-eme ya no gunyere: 'Hei!', 'O hooo!', 'Chi mu oo!', 'Efue moo!', 'Anwuo mu oo!', 'Ihe m kwuru, ekwughizi m'. Iti aka na mpata ukwu

Akara a metutara aka na onu. Otutu ajuju ederede a na aputakari ihe mgbe e mere ihe na ntumadi, mberede,

Fot.26

A choputara n'otutu a na-ahukari n'ebe Ezinando na Okoye di na fot.21 yitere, maka na e jicha ha abuo ako onu ya na iba mba ugu, karisia, n'ebe umu nwaanyi na umu aka no. Na nwoke adighi eti aka na mpata ukwu nke o ji abo ike. Ozi ufodu a chikotara iti aka na mpata ukwu na-ezi gunyere: 'Bia kuchalu', 'Onye ihe m na-ewe iwe, ya webe', 'Onye iro m' 'Ikpoo', 'Osukosu nwa mkpi sugbue gi'.

ajuju a gbara na iti aka na mpata ukwu, bu akara ezimozi umu aka na umu nwaanyi no mgbe ha na-ako onu.

(2019), gbakwunyere na iti aka na mpata ukwu na ibo ike

Nchikota

A choputara na ozi ndi a niile e deputara ka a hutara aka mmadu na-ezi n'ala Igbo. Ozi ndi a gbadoro ukwu ka ihe na-eme na ahụ mmadu si di. Ozi niile a gosiri na o bu ihe niile ogugu isi na obi na-eche ka e si n'akuku ahụ metutara aka eziputa.

Atutu akara putakwara ihe n'ozl ndi a niile aka na akuku ahụ ndi ozo ziri. O di etu ahụ n'ihl na e sitere n'akara, amata ozi akuku ahụ o bua karisia, aka nwere ike izi. Mgbe a huru onye mechiri aka n'onu, ozi o na-ezi bu 'ekwula pim' A hukwanu akara nchisa mkpuru aka ise, o zie ozi onu ugu ise ma o bu ozi ikpo iyi. Mmadu nooro, were aka budo agba ya, ziri ozi ala adighiri ya mma, dg.

Mmechi

Nchocha a bu ichoputa mputara na ozi akara ndi metutara aka n'Igbo. Site na nchocha e mere, a choputara na e nwere otutu akara ndi metutara aka e ji ezi ozi n'Igbo di ka o di n'omenaala ndi ozo. A choputakwara na ndi Igbo ji akuku aka ha niile, mkpisi, obu, ogwe, ihu, azu na ikpere eziputa echiche obi ha n'uzo di ichiche.

Aka di oke mkpa n'ahu mmadu okachasi, na ndu ndi Igbo. Ya mere o ji di mkpa ka onye o bua jikwaba aka ya nke oma. O di etu ahụ n'ihl na otutu ihe uburu isi na-eche ka e si n'aka emeputa. Maka na o siri ike ka e zie ozi ka aka ghara idi na ya. Ihe kpatara ya bu na ozi si n'aka bu 'e jighi mma ma e jela oru n'ebe ezimozi akuku ahụ di. Ya bu na o di mkpa ichekwebe aka maka na onye e bepuru aka no ka onye ogbi. O di kwazi mkpa iji udi ezimozi a kporo ihe di ka nke ederede na ekwumekwu. Na mmechi, a na-atu aro ka ndi nchocha ndi ozo, kaba ahụ lebakwuo anya n'ozl akuku ahụ ndi ozo, dee edemede na ha, ka ndi mmadu mata ha.

Edensibịa

- Crystal, D. (1997). *The Cambridge encyclopedia of language*. (mbgh. 2), Cambridge: Cambridge University Press. Danesi, M. (1994). *Messages and meanings: An introduction to semiotics*. Toronto: Canadian scholars' press.
- Eco, U. (1976). *A theory of semiotics*. London: Macmillian. Hall, E. (1976) *Beyond culture* (A study of how some of the basic cultural systems such as time and space are used to organize human behavior). New York: Doubleday).
- Morris, C.S. (1971). *Writing on the general theory of signs*. The Hague: Mouton.
- Nwaozuzu G. I. (2008). *Dialects of Igbo language*.Nsuka. University of Nigeria Presss
- Ngoesi, M.C. (1993). *Nchikọta iheomumụ nke asụsụ Igbo*. Nkpor: optimal perss
- Pease Pease, A. (2004). *The definitive book of body language*.Australia International..
- Pierce, C. S. (19770. *Semiotics and signifies* (qhz.) Charles Hardrick. Bloomington I. al: Indian University press.